

УДК: 378+373.2+372.46

**КАТЕГОРІАЛЬНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ «ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ» В РУСЛІ
СУЧАСНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

Ю.А.Руденко

***Анотація.** Статтю присвячено висвітленню сутності концепту «художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» та обґрунтуванню педагогічних умов розвитку вираження їхнього мовлення.*

***Ключові слова:** концепт, професійно-мовленнєва діяльність, професійно-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, художньо-мовленнєва діяльність, художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, дошкільний заклад, лінгводидактика.*

***Аннотация.** Статья посвящена описанию сущности концепта «художественно-речевая деятельность будущих воспитателей дошкольных учреждений» и обоснованию педагогических условий развития выразительности их речи.*

***Ключевые слова:** концепт, профессионально-речевая деятельность, профессионально-речевая деятельность будущих воспитателей дошкольных учебных заведений, художественно-речевая деятельность, художественно-речевая деятельность будущих воспитателей дошкольных учреждений, дошкольное учреждение, лингводидактика, лингвокреативные способности, лингвокреативный потенциал, творческий сетерит.*

***Summary.** The paper describes the essence of the concept "art-speech activity future preschool teachers' pedagogical conditions and justification of their expressive language. The author gives a historical background to the origin of the term "art-speech activity."*

***Keywords:** concept, art and speech activity, art and speech activity for future child care, preschool, Didactics.*

Постановка проблеми. Вагому роль у формуванні мовленнєвої особистості висококваліфікованого вихователя дошкільного навчального закладу відіграє розвиток вираження мовлення, набуття в процесі навчання теоретичних та практичних мовленнєвих умінь і навичок. Суперечності, зафіксовані нами під час пошуково-розвідувального та констатувального етапів експерименту дають змогу вважати, що сучасні технології мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів не забезпечують повною мірою вираження їхнього

мовлення. Креативогенний характер процесу підготовки майбутніх вихователів, що правомірно витікає з мовленнєвої та пов'язаний з художньою діяльністю, на жаль, не завжди вдало реалізовується на практиці. Зважаючи на актуальність започаткованого наукового пошуку, вбачаємо за необхідне з'ясувати сутність базових понять нашого дослідження: «професійно-мовленнєва діяльність», «професійно-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», «художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійну діяльність відносимо до провідних видів діяльності людини. Професійна діяльність виступила предметом дослідження багатьох вчених (Н.Бабич, Н.Безгодова, А.Богущ, М.Вахницька, Л.Вікторова, Ж.Горіна, М.Грабовський, Т.Маркотенко, Л.Мацько, Л.Прокопенко, І.Пахненко, М.Лісовий, Л.Романов) тощо. Проблему художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку досліджували багато вчених: Л.Гурович, Р.Жуковська, Н.Карпинська, О.Ушакова, Є.Фльоріна (Росія), А.Богущ, Н.Гавриш, О.Лещенко, Є.Лукіна, О.Монке (Україна), С.Чемортан (Молдова), Л.Таллер (Білорусь) та ін. Питанням педагогічної підготовки майбутніх педагогів присвячені дослідження Є.Барбіної, І.Зязюна, А.Линенко, З.Курлянд, Н.Кузьміної, В.Сластьоніна, Ю.Синиці, Р.Хмелюк, О.Щербакова, О.Цокур, Г.Яворської та ін. Проблема художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів є малодослідженою. Зокрема досліджено окремі аспекти мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів: увиразнення мовлення майбутніх вихователів (Г.Ткачук, Т.Маркотенко); формування готовності майбутніх вихователів до збагачення мовлення дошкільників народознавчою лексикою (Н.Смельянова) тощо.

Мета статті – висвітлення сутності концепту «художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» та обґрунтування педагогічних умов її організації.

Виклад основного матеріалу. Професіограма майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів передбачає, окрім вільного володіння мовними та немовними засобами виразності, ще й володіння методикою керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю дітей дошкільного віку, можливість застосовувати набуті професійно-мовленнєві знання, уміння і навички у професійно-мовленнєвій діяльності. Оскільки ми розглядаємо художньо-мовленнєву діяльність як складову професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів, вважаємо за необхідне розглянути термінування поняття «професійна діяльність», «професійно-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

Професійне мовлення розглядається вченими як таке, що є різнобарвним за своєю приналежністю (педагогічне, юридичне, технічне, медичне тощо). Значущість мовлення суттєво різниться в кожному конкретному виді професійної діяльності. Так, наприклад, професії, фундаментом яких є взаємини в системі «людина – людина» (педагог, лікар, адвокат, вихователь, продавець тощо), основною візитною карткою яких є мовлення, передбачають вільне володіння професійною термінологією, певний професійно-мовленнєвий етикет, можливість впливу на іншу людину, учасника процесу спілкування, за допомогою мовлення. Професійне мовлення розглядається як: «...певна комунікація партнерів у межах професійної діяльності, що забезпечує її успіх...» (М.Грабовський) [5]; «...лінгвістично, психологічно та соціально спрямована діяльність, що є спрямованою на розв'язання завдань професійної комунікації та досягнення на цій основі комунікативної мети спілкування...» (М.Вахницька) [4]; «...процес обміну думками між представниками однієї професії у певній галузі знань...» (І.Пахненко) [10]; «вміння створювати власні висловлювання професійного характеру (Л.Вікторова); «володіння потенціалом дидактичного дискурсу...» (Н.Безгодова) [1]; «...здатність використовувати мовні засоби відповідно мети й ситуації спілкування» (М.Лісовий) [7]; «володіння спеціальною термінологією в умовах навчання, наближених до мовленнєвої професійної діяльності...» (Л.Романова) [12]. Процес формування професійного мовлення є процесом багатокомпонентним та тривалим за часовою характеристикою.

Формування професійного мовлення педагога, за Т.Окуневич, є ступеневим, цілеспрямованим та поступовим процесом. Автор вдається дорівнево-ступеневій характеристики щодо організації професійно-мовленнєвої діяльності педагогів. Перший (елементарний) передбачає засвоєння теоретичних знань та удосконалення практичних мовних умінь і навичок з таких розділів, як: орфографія, орфоепія, граматики тощо; мовно-варіативний ступінь, що передбачає подальше вдосконалення нормативних умінь та оволодіння навичками варіативного висловлення думки, стильового її оформлення, будови висловлювання відповідно ситуації спілкування, добору мовних стилістичних засобів, що допомагають забезпечити ясність, доступність, доцільність висловлювання. Третім, найвищим шаблоном професійно-мовленнєвої діяльності педагога Т.Окуневич вважає ступінь мовно-мовленнєвої майстерності, що передбачає бездоганне, професійне володіння педагогом усними засобами літературного мовлення, розвинене «чуття мови», доцільне використання під час професійно-

мовленнєвої діяльності мовних та позамовних засобів виразності [9]. Професійне мовлення розглядається О.Заболоцькою «... як сплав специфічних рис, комплекс яких яскраво висвітлює ту висоту, на яку піднявся учитель у спілкуванні з учнями, колегами, батьками...» [8, с.158].

Узагальнюючи вищевикладені позиції щодо термінування сутності поняття «професійне мовлення» зважуємося на ствердження нерозривного взаємозв'язку професійного мовлення та професійної діяльності. Ланцюг понять «мовлення» «професійне мовлення» «професійна діяльність» є складовими поняття «професійно-мовленнєва діяльність».

Професійна діяльність учителя, за концепцією О.Куцевол, є за своєю сутністю креативогенною. Складовими професійної діяльності О.Куцевол визначає спілкування з продуктами літературної творчості та творчу специфіку педагогічної праці [6, с.95]. Професійну діяльність учителя-словесника О.Куцевол визначає як «художньо-педагогічну, що вирішує педагогічні завдання освіти, виховання й розвитку особистості засобами мистецтва слова...» [6, с.96]. Цілком погоджуємося з авторським баченням професійної діяльності вчителя-словесника. Вважаємо, що професія вихователя дошкільного навчального закладу також є за своєю сутністю творчого, оскільки дитячий колектив виступає макросередовищем для формування творчих здібностей вихователя і навпаки, вихователь дошкільного навчального закладу є первісною ланкою у створенні творчого середовища та виступає гарантом у підтриманні його існування. Творча специфіка педагогічної праці, як друга детермінанта креативогенності професійної діяльності вихователя, виступає необхідною складовою повсякденного спілкування з вихованцями, є незгасним промінчиком у налагодженні містка між реальністю та вигадкою, між літературним образом та образом життєвим, між дитиною та дорослим, між творчістю та життям.

Професійно-мовленнєва діяльність вихователя дошкільного закладу, за А.Богуш, це «професійне спілкування з колегами та дітьми під час навчання їх мови з використанням засобів українського розмовного і літературного мовлення у поєднанні з екстралінгвістичними засобами (міміка, жести, рухи, дії)» [2, с.19]. Слідом за А.Богуш визначаємо професійно-мовленнєву діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як спеціально організоване спілкування вихователя, дітей і батьків у різних професійних ситуаціях, орієнтоване на позитивний вплив щодо учасників процесу комунікації з використанням кращих зразків українського мовлення.

Найвищим щаблем професійно-мовленнєвої діяльності вихователів дошкільних навчальних закладів є увиразнення їхнього мовлення. Процес розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів відбуватиметься успішно, якщо дотримуватись педагогічних умов організації художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

У структурі професійно-мовленнєвої діяльності виокремлюємо художньо-мовленнєву діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Розглянемо феноменологію концепту «художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів». Згідно логіки викладу матеріалу вважаємо за необхідне зробити короткий історичний огляд термінування концепту «художньо-мовленнєва діяльність». Складовими концепту «художньо-мовленнєва діяльність» є «художня» та «мовленнєва» діяльність. Діяльнісний підхід до процесу увиразнення мовлення майбутніх вихователів передбачає зв'язок змісту і навчання професійно-мовленнєвої освіти з практичною діяльністю майбутніх фахівців. Основним положенням діяльнісного підходу прийнято уважати створення необхідних педагогічних умов тими, хто навчає, для позитивного стимулювання потенціалу тих, хто навчається. При цьому важливим є збереження рівноваги в тих, хто навчається між розвитком професійно значущих здібностей, професійних знань умінь і навичок та особистісним зростанням та самовдосконаленням. Оскільки процес розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів ґрунтується на таких методологічних концептах, як-от: синергетичний, культурологічний, компетентнісний та системно-цілісний, доцільним є інтеграція різних видів діяльності в один полікомпонентний.

Лінгводидакти (А.Богуш, Н.Гавриш, Т.Котик) визначають художню діяльність як специфічний вид духовно-практичної та духовної діяльності, що включає в себе твори мистецтва, фольклорні твори, літературу, дизайн та естетичне споглядання, естетичне сприймання, естетичне міркування. Мовленнєва діяльність, за А.М.Богуш, є формою спілкування, що опосередковується мовленням, складається з мовленнєвих дій, операцій; передбачає фази орієнтування в ситуації спілкування, планування (внутрішнє програмування), реалізацію та контроль мовлення. Мовленнєва діяльність охоплює процеси породження і сприймання повідомлень з метою подальшого спілкування, регулювання й контролю власної діяльності, власного мовлення (А.М.Богуш) [3, с.43]. Специфічною рисою художньо-мовленнєвої діяльності, за А.Богуш, є наявність художнього образу. Філософський словник визначає художній образ як специфічний для мистецтва спосіб відображення й узагальнення

дійсності з позиції певного естетичного ідеалу в конкретно-чуттєвій наснаженій формі [11, с.358]. Винятковою здібністю художнього образу, на думку А.Богущ, є здібність збуджувати творчу уяву, фантазію.

Художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку визначається ученими як полікомпонентний утвір, в якому можна виділити чотири складові: сприймання на слух та розуміння дітьми змісту художніх творів; відтворення змісту й виконавча діяльність (декламування, відповіді на запитання, переказування, бесіда за ілюстраціями, узагальнювальні бесіди, читання за ролями тощо); театралізована діяльність (інсценування, театральні вистави); творчо-імпровізаторська діяльність (ігри – драматизації, ігри за сюжетами літературних творів, словесно-поетична творчість). Вченими художньо-мовленнєва діяльність визначається як продуктивно-естетична діяльність (музична, образотворча, конструктивна), що супроводжується образним мовленням та у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова.

Визначаємо художньо-мовленнєву діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як продуктивно-креативну діяльність, що, враховуючи лінгвокреативний потенціал особистості, сприяє розвитку лінгвокреативних здібностей. Видами художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів є образотворчо-креативна, музично-креативна, театральна-креативна, літературно-креативна, мовленнєво-креативна.

Креативність розглядається О.Куцевол як «...інтегративна сукупність якостей особистості, що визначає її готовність до творчості в будь- яких сферах людської діяльності... здатність породжувати різноманітні оригінальні ідеї...»[6, с.43].

Опишемо сутність кожного з видів художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів докладніше.

Образотворчо-креативна – вид художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що передбачає креативну та мовленнєву діяльність на основі сприймання творів образотворчого мистецтва та на цій основі організацію образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільних навчальних закладах. В основі образотворчо-креативної діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів освіти лежить ознайомлення їх із кращими зразками образотворчого мистецтва, мовленнєва та креативна діяльність на основі сприймання, усвідомлення та розуміння художніх образів. Джерелом образотворчо-креативної діяльності майбутніх вихователів є образотворче мистецтво.

Музично-креативна – продуктивно-естетична діяльність, що опосередкована сприйманням, усвідомленням та розумінням творів музичного мистецтва, креативно-мовленнєва діяльність на цій основі. Поняття музично-креативна діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів є значно ширшим ніж «музично-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку», оскільки передбачає 2 етапи: першим стає власне сприймання вихователем музичних творів, другим етапом – передача власних переживань, художніх образів, що виникли в результаті сприймання музичних – дітям дошкільного віку. Збагачення досвіду майбутніх вихователів музичними творами (українські народні пісні, музичні ігри, слухання класичної музики, тощо) є необхідним фундаментом увиразнення їхнього мовлення. Збагачуючи свій внутрішній світ класичними зразками українського музичного мистецтва, вихователь прилучається до немирущого джерела української культури, українського слова.

Театральна-креативна – збагачення художньо-емоційного досвіду майбутніх вихователів засобами театрального мистецтва (балет, пантоміма, опера, оперета, театральні вистави) та організація на цій основі театральна-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.

Літературно-креативна – діяльність, що пов'язана зі збагаченням літературного досвіду майбутніх вихователів, формуванням в них читацької культури, усвідомленням краси рідного українського слова. Найвищим щаблем літературно-креативної діяльності є словесна творчість майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів виступає фундаментом задля організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. У процесі художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів відбувається увиразнення їхнього мовлення. Джерельною базою увиразнення мовлення майбутніх вихователів було обрано два блоки: перший блок включав в себе твори, рекомендовані Базовим компонентом дошкільної освіти для дітей дошкільного віку, другий блок передбачав знайомство з творами, розрахованими на студентів 1-5 курсів дошкільних факультетів та орієнтовані на збереження культурних традицій України. Увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів відбувалось згідно всіх освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти, за блоками. До першого блоку творів (інваріантна частина) увійшли фольклорні й авторські твори відповідно до змісту Базового компонента дошкільної освіти та вимог варіативних програм

розвитку «Впевнений старт», «Українське дошкілля», навчання й виховання дітей дошкільного віку, а саме: коліскові, примовлянки, заклички, загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, лічилки, народні ігри, колядки, щедрівки, казки, вірші, твори І.Франка, В.Лебедової, М.Черемшини, Ю.Федьковича, Є.Ярошинської, Т.Шевченка, Я.Щоголіва, Л.Глібова, О.Пчілки, Л.Українки, М.Коцюбинського, М.Підгірянки, І.Блажкевич, Н.Забіли, К.Перелісної, О.Копиленка тощо. Твори, дібрані нами для експериментальної роботи, відповідали кожній із змістових ліній: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у світі культури», «Дитина у природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно – пізнавальному просторі», «Мовлення дитини». Варіативна складова містила в собі твори відповідно кожного з видів художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів відбувалась з урахуванням міжпредметних зв'язків, дисциплін, що передбачені навчальним планом спеціальності «Дошкільна освіта», з-поміж них: українське народознавство в дошкільних навчальних закладах, дошкільна лінгводидактика, методика формування елементарних математичних уявлень, теорія та методика фізичного виховання, основи природознавства з методикою, методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільних закладах освіти, методика ознайомлення з довкіллям, теорія і методика музичного виховання, теорія і методика образотворчого мистецтва тощо. Кінцевим результатом художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виступила художньо-мовленнєва компетенція як комплексна характеристика особистості.

Висновки з даного дослідження, перспективи з подальшого дослідження вбачаємо у висвітленні змістового аспекту організації художньо-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (варіативної та інваріантної частин).

Література

1. Безгодова Н.С. Формування професійного мовлення майбутніх учителів природничого профілю: дис.. канд. пед. наук: 13.00.02 / Надія Семенівна Безгодова. –Херсон, 2009. -267 с.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови в дошкільних навчальних закладах. –підручник /За ред. А.М.Богуш. –К.: Видавничий дім «Слово», 2011. -704с.
3. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Котик Т.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільних навчальних закладах освіти. –навчальний посібник. –К.: Видавничий дім «Слово». -2011. -300 с.
4. Вахницька М.Г. Професійно-мовленнєва підготовка не філолога в умовах багатомовності: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук. Спец 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Минодора Григорівна Вахницька// Херсон. Держ. Ун-т. –Херсон, 2007. -23 с.
5. Гарбовский Н.К. Сопоставительная стилистика профессиональной речи: (на материале рус. и фр. яз.)/ Н.К.Гарбовский// М.: Изд-во МГУ, 1987. -187 с.
6. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія): Монографія. / О.М.Куцевол// –К.: Освіта України, 2011. – 464 с.
7. Лісовий М.І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних закладах освіти: дис.. канд.пед. наук: 13.00.04 / Микола Іванович Лісовий // Вінниця, 2006. -178 с.
8. Заболоцька О.М. Теоретико-методичні засади формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці: дис.. докт. пед. наук. 13.00.04/ Ольга Олександрівна Заболоцька// Одеса, 2007. -405 с.
9. Окуневич Т.Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двумовності: Дис...канд. пед. наук: 13.00.02.; Захищена 16.12.2003; Затв. 10.03. 2004. – Херсон, 2003. – 21 9с.: – Бібліогр.: с. 182– 219.
10. Пахненко І.І. Методика навчання студентів –словесників професійно-орієнтованого мовлення : автореф. на здобуття наук. ступеня канд.пед. наук. Спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» /Ірина Іванівна Пахненко// АПН України,ін-т Педагогіки, К., 1995. -22 с.
11. Філософський словник/за ред. В.І.Шинкарука. –К.: УРЕАН України, 1973. – с.358
12. Романова Л.Я. Формування функціонального мовлення учнів ліцею при вивченні економічних дисциплін. /Л.Я.Романова// –К.: Науковий світ, 2001. -165 с.